

DEVRİMCİ MİZAÇ

ROBERT DARNTON

VakıfBank Kültür Yayınları: 0460
Tarih: 0113

DEVİRİMCİ MİZAÇ
FRANSIZ DEVİRİMİ'NE GİDEN YOLDA PARİS,
1748-1789
ROBERT DARNTON

Özgün Adı
The Revolutionary Temper
Paris, 1748-1789

Türkçesi
Oğuzhan Şahin

Proje Editörü
Dr. Mehmet Yılmaz Akbulut

Sayfa Uygulama
Yümna Sarıkaya

Kapak Görseli
Faruk Özcan

Kitap Editörü
Fatma Betül Uğur

Son Okuma
Efecan İrfan Alca

VakıfBank Kültür Yayınları
İnkılap Mahallesi
Dr. Adnan Büyükdeniz Caddesi
No: 7/A1 – Kat 13
34768 Ümraniye / İstanbul
Telefon: 0 216 285 9571
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2026
© Robert Darnton, 2024

ISBN 978-625-5848-79-6

*Kitabın Türkçe yayın hakları Akcalı Telif Hakları
Ajansı aracılığı ile VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak
sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser
sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.*

Baskı
Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere, Avcılar / İstanbul
Tel: 0 212 412 1700
www.mega.com.tr – info@mega.com.tr
Sertifika No: 44452

1. Baskı: Mayıs 2026

DEVİRİMCİ MİZAÇ

FRANSIZ DEVİRİMİ'NE GİDEN YOLDA PARİS,
1748-1789

ROBERT DARNTON

TÜRKÇESİ
OĞUZHAN ŞAHİN

ROBERT DARNTON

Harvard Üniversitesi (1960) ve Rhodes bursiyeri olduğu Oxford Üniversitesinde (1962, 1964) eğitim gördü. The New York Times'ta kısa bir süre muhabirlik yaptıktan sonra Harvard'da araştırmacı olarak görev aldı. 1968'den 2007'ye kadar Princeton Üniversitesinde ders veren Darnton, 2007'de Harvard Üniversitesi'nde Carl H. Pforzheimer Üniversitesi Profesörü ve Üniversite Kütüphanesi Direktörü oldu. Amerikan Tarih Derneği gibi pek çok idari görevde de bulunan yazar; MacArthur Ödülü, Ulusal Kitap Eleştirmenleri Birliği Ödülü, Fransız Légion d'Honneur nişanı ve 2012 Ulusal Beşerî Bilimler Madalyası dâhil birçok prestijli ödüle layık görüldü.

Aralarında 18 dile çevrilen ünlü eseri *Büyük Kedi Katliamı* (1984), *The Business of Enlightenment* (1979), *Berlin Journal, 1989-1990* (1991) ve *The Forbidden Best-Sellers of Prerevolutionary France* (1995) gibi çalışmaların bulunduğu çok sayıda kitabın yazarı ve editörüdür. Son yayımlanan eserleri arasında *The Case for Books* (2009), *The Devil in the Holy Water* (2009) ve *Poetry and the Police* (2010) yer almaktadır.

OĞUZHAN ŞAHİN

2000 yılında Çorum'da doğdu. Liseyi Ankara'da okuduktan sonra İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi'nden 2023'te Tarih ve 2024'te İngilizce Mütercim ve Tercümanlık bölümlerinden mezun oldu. Hâlen aynı üniversitede 18. yüzyıl Osmanlı tarih alanında yüksek lisans çalışmasına devam etmektedir.

İÇİNDEKİLER

Giriş

13

BİRİNCİ BÖLÜM YÜZYIL ORTASI KRİZİ 1748-1754

1	Savaş ve Barış	29
2	Bir Prens Kral'ın Emriyle Soyuluyor	37
3	Şarkılar İdareyi Deviriyor	45
4	Azizler Cehenneme Yollanıyor	55
5	Halk Şehri Ele Geçiriyor	69
6	Vergi Kaçakçılığı Siyaseti	73
7	Bilgi Dünyası Haritalanıyor ve Susturuluyor	81

İKİNCİ BÖLÜM KAMUSAL ÇEVRENİN GENİŞLEMESİ 1762-1764

8	Barış Planları Suya Düşüyor	93
9	Büyük Bir Fikir İflas Ediyor	99
10	Cizvitler Tasfiye Ediliyor	109
11	Rousseau'nun Göz yaşları Sel Oluyor	119
12	Voltaire Üstün Ahlak Zeminini Tutuyor	127
13	Kraliyet Metreslerinin Yeniden Tasviri	137

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM SİYASETİN DÖNÜM NOKTASI 1770-1775

14	Marie-Antoinette Girer, Choiseul Çıkar	147
15	Bir Darbe	155
16	Son Gülen Beaumarchais Oldu	175
17	Kral Öldü, Çok Yaşa Maurepas	183
18	Un Savaşı	195

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İDEOLOJİK ZEMİN

1781-1786

19	Kral'ın Sırrı İfşa Oluyor	205
20	Zaferin Tadı	213
21	Amerikalı Nedir?	217
22	İnsanlar Aslında Uçabilir	231
23	İnsanlar Tüm Hastalıkları İyileştirebilir	241
24	Her Şey Şarkılarla mı Son Bulur?	253
25	Despotizmin Karanlık Sırları	263
26	Kardinal Kral'ı Boynuzlamaya mı Çalıştı?	271
27	Yoksullar Versailles'a Yürüyor	287

BEŞİNCİ BÖLÜM

SARSINTILAR

1787

28	Borsada Savaşlar	293
29	Despotluk Yatak Odasında	307
30	Âyan İtiraz Ediyor	321
31	Bir Vekil Siper Alıyor	333
32	Parlamento Siyaset Kartını Oynuyor	341

ALTINCI BÖLÜM

REJİMİN ÇÖKÜŞÜ

1788

33	Yeni Bir Darbe, Eski Bir Senaryo	355
34	Ruhban Ödemeyecek	365
35	Eyaletler Ateş Altında	369
36	Süngüler Sokaklarda	377
37	Yumurta Kadar Büyük Dolu Taneleri	385
38	Vekiller Alaya Alınıyor	387
39	Necker Kurtarmaya Geliyor	393
40	En Zalim Kış	399

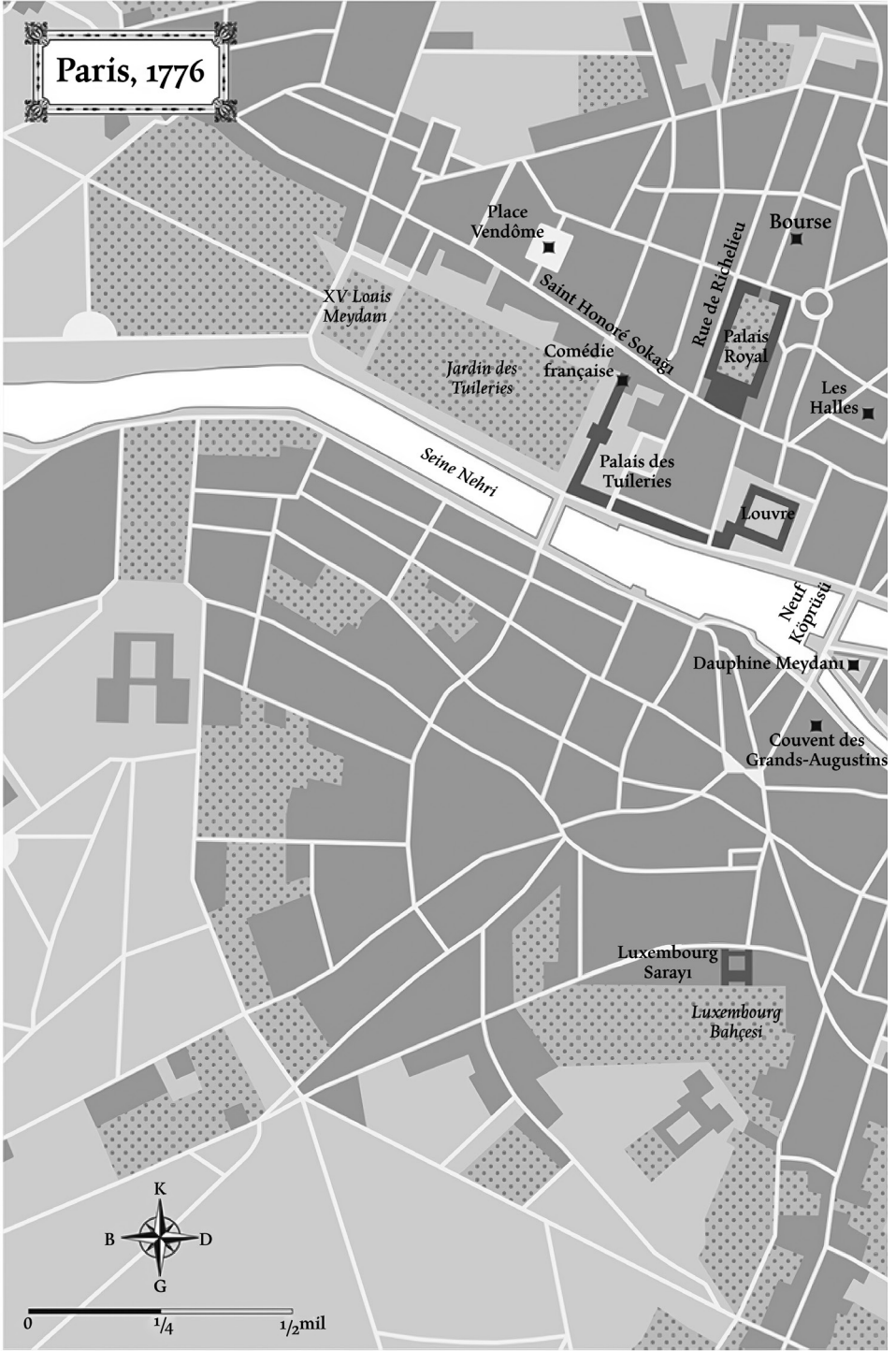
YEDİNCİ BÖLÜM
DEVİRİMİN İNFİLAKI

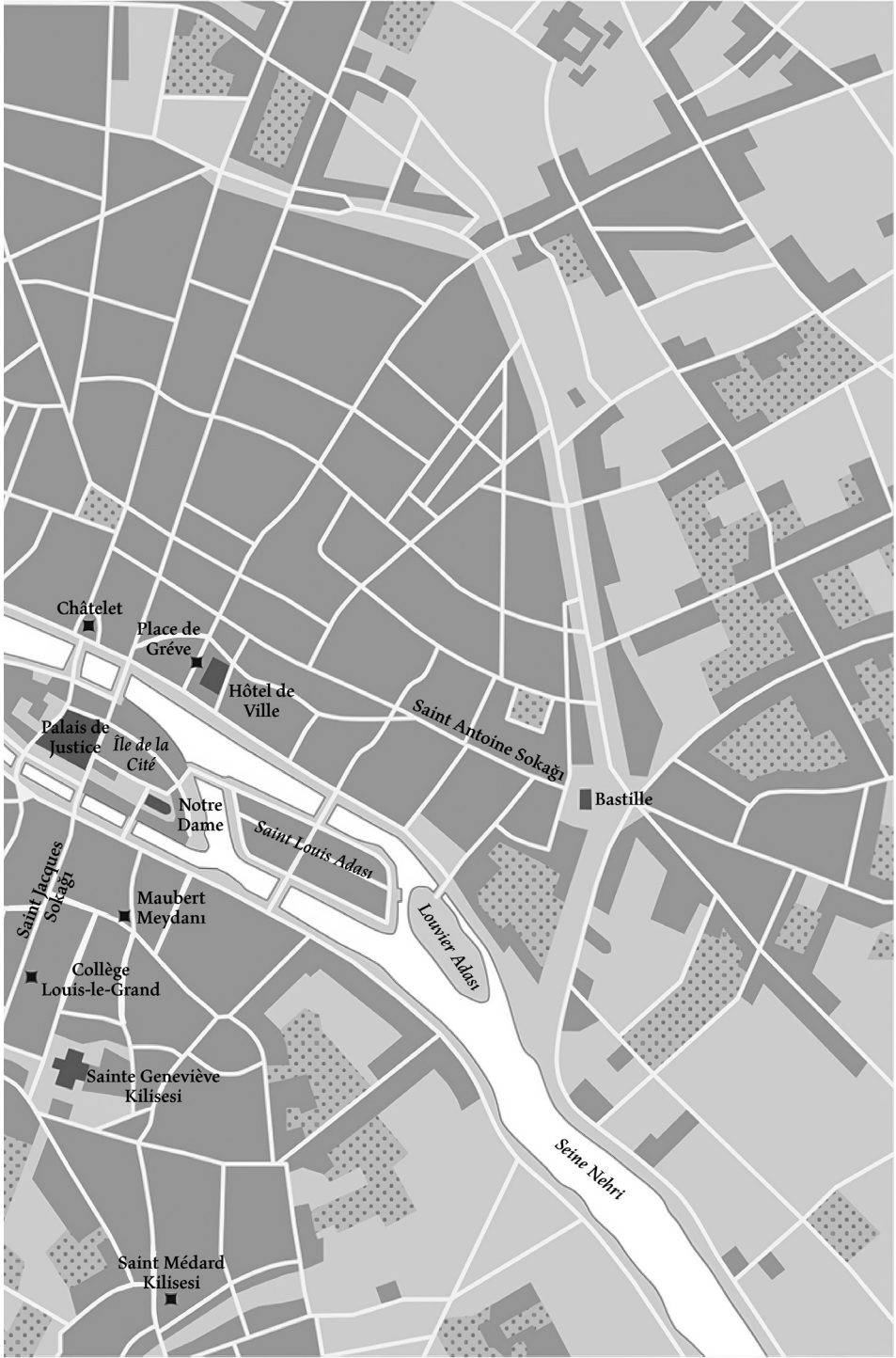
1789

41	Ulus Çağır	403
42	Broşürler ve Tevatür	409
43	Halk Oyluyor	419
44	Paris Kaynıyor	431
45	Ulus Egemenliği Ele Geçiriyor	437
46	Bastille Basılıyor	445

SONUÇ

Devrimci Mizaç	459
Sonsöz	467
Kaynakça Notları ve Teşekkür	477
Dizin	517

Châtelet

Place de Gréve

Hôtel de Ville

Palais de Justice

Île de la Cité

Notre Dame

Maubert Meydanı

Collège Louis-le-Grand

Sainte Geneviève Kilisesi

Saint Médard Kilisesi

Saint Antoine Sokağı

Bastille

Saint Louis Adası

Louvre Adası

Séine Nehri

Başkalarının hayatlarını yaşamak, onların algılarını, büyümelerini, değişimlerini ve aynı şeyin değişen yoğunluklarını yaşamadıkça bir mana ifade etmez; zira kendileri de bu şeyler ile yaşamamışlardır.

Leon Edel'in *Henry James: A Life*, 1953.

Zannederim bazı aşkın gerçekler, kalabalığın duyarlı olduğu birtakım ışınlar yayıyorlar etraflarına. İşte bu yüzden, örneğin bir olay meydana geldiğinde, bir ordu sınırda tehlike altında kaldığında, yenildiğinde veya galip geldiğinde, gelen oldukça karışık haberlerden kültürlü bir insan pek fazla bir sonuç çıkaramazken, aynı haberler kalabalıkta onu şaşırtan bir heyecan yaratır; uzmanlardan askeri durumun aslını öğrendikten sonra kalabalığın heyecanının büyük olayları çevreleyen ve yüzlerce kilometreden görülebilen o "aura"nın halk tarafından algılanışı olduğunu anlar.

Marcel Proust, *À l'ombre des jeunes filles en fleurs* (*Kayıp Zamanın İzinde, Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde*, Çeviren Roza Hakmen, YKY, 1996)

GİRİŞ

ERKEN MODERN BİLGİ TOPLUMU VE ORTAK BİLİNÇ

Olaylar yalın hâlde meydana gelmezler. Çeşitli tavır, varsayım, değer, geçmişe dair anılar, geleceğe dair beklentiler, umut ve korku ve daha nice duyguya bürünerek ortaya çıkarlar. Olayları anlamak için onlara eşlik eden algıları tanımlamak gereklidir, zira bu iki şey birbirinden ayrılmaz. Bu kitap Avusturya Veraset Savaşının (1740-1748) sonundan Bastille'in ele geçirilmesine kadar uzanan olaylar zincirini Parislilerin nasıl tecrübe ettiğinin hikâyesini anlatmaktadır.

“Olay tarihi” [*l'histoire événementielle*] profesyonel tarihçiler tarafından on yıllarca hor görüldü. Fransa'da *Annales* Okulunun öncü tarihçileri, bu anlayışı geçmişin derin yapılarının üzerini örten ince bir tabaka gibi görerek reddettiler. Fakat inanıyorum ki, bir canlanma döneminden geçen bu yaklaşımı, yalnızca olup bitenlerin kaydı olarak değil, insanların yaşananları nasıl anlamlandırdığını ortaya koyan bir yöntem olarak yeniden ele almak mümkündür.¹ İnsanların verdiği tepkiler, tarihçilerin sıklıkla incelediği kamuoyunun yanı sıra, daha derin bir olguya –kolektif bilinç– dair ipuçları sunar.

Bu meseleyi kelimelerle ifade etmenin zor olduğunu kabul ediyorum. Sosyal bilimciler sıklıkla zihniyet, dünya görüşü, düşünce iklimi, *Zeitgeist* (zamanın ruhu) gibi birbirine yakın terimleri kullanırlar. Fakat kolektif bilinç kavramı aşağıda açıklandığı üzere uzun zaman önce Durkheim'in eserinden çıkmış ve sosyologlar arasında müstesna bir kavram olarak kabul görmüştür. Ben bu kavramı farklı

---

1. *Annales* ekolüne mensup tarihçilerin olayları yeniden ele almaya hazır olmaları Pierre Nora'nın 1972 yılında yayımlanan bir makalesine kadar uzanmaktadır. Bu makalenin elden geçirilmiş versiyonuna bkz. “Le retour de l'événement,” *Faire de l'histoire* içinde. Nouveaux problèmes, ed. Jacques Le Goff ve Pierre Nora (Paris, 1974), 210–28. Ayrıca bkz., François Dosse, “L'Événement historique: une énigme irrésolue,” *Nouvelle revue de psychosociologie*, no. 19 (2015), 13–27; Paul Ricoeur, “Événement et sens,” *L'Événement en perspective*, ed. J. L. Petit (Paris, 1991), 41–56; Pierre Laborie, *Penser l'événement, 1940–1945* (Paris, 2019); ve Hayden White, “The Modernist Event,” *The Persistence of History: Cinema, Television, and the Modern Event* içinde, ed. Vivian Sobchack (New York, 1996), 17–38. Tarih ve antropolojiyi birbirine bağlayan bir olay görüşü için bkz. Marshall Sahlins, *Historical Metaphors and Mythical Realities: Early History of the Sandwich Islands Kingdom* (Ann Arbor, 1981) ve Sahlins'in teorisinin William H. Sewell Jr. tarafından yorumlanması için *Logics of History: Social Theory and Social Transformation* (Chicago, 2005), bölüm 7. Sewell, 8. bölümde Bastille'in düşüşüne benzer bir yapı kavramını uygulamaktadır.

bir şekilde, “devrimci mizaç/*temper*” adı altında Parislilerin 1748-1789 yılları arasında hayatlarını sarsan olaylara verdikleri tepkileri karakterize etmek için uyarladım. “*Temper*” ile çeliğin ısıtma ve soğutma süreciyle “temperlenmesine” benzer bir şekilde tecrübe yoluyla sabitlenmiş bir zihin yapısını kastediyorum.²

2. Bu tanım Oxford İngilizce Sözlüğü’nden alınmıştır ve bu kitabın sonundaki Sonuç bölümünde daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

* *Temper* kelimesi birbiriyile bağlantılı iki ana manayı içermektedir. Bunlardan ilki bir demirin ısıtılıp soğutulularak sertleştirilmesi, yani “hâlinde” bir değişime sebebiyet verilmesidir ki bunun Türkçe karşılığı “tavlanmak”tır. İkinci anlamı ise alakalı olarak bir kişinin anlık ruh hâlini, duygu durumunu, hatta kadim tıpta insan bünyesini teşkil eden dört unsurun karışımını yani mizacı ifade etmektedir. Kelime kendi içinde hem olumlu hem olumsuz manalara eğilimli kullanılsa da esasen nötrdür. Kelime *to lose/keep temper* ifadesinde nötr manayı ifade ederken kitapta kullanıldığı şekliyle –“...for the French state, ..., was ‘an absolute monarchy tempered by songs.’” tek başına öfkeli olma hâlini; ayrıca *to temper expectations* (beklentileri azaltmak) ifadesinde olduğu gibi yumuşatmak, daha ölçülü hâle getirmek manalarını da taşır. Ayrıca bundan türeyen *temperament* kelimesi de karaktere/mizaca işaret etmektedir. Türkçede ayrıca huy, karakter, yaratılış, seciye, ahlak, fıtrat ve tabiat kelimeleri de malumdur ve nüans barındırabilirler fakat kesişen kümeler misali aynı bağlamı paylaşırlar. Fakat birkaç kez kitabın içinde ve ayrıca kitabın başlığında da görünecek bu kelime için seçilmediler. Kitap boyunca *temper* iki manasıyla da kullanılmış ve nasıl Fransızları yavaş yavaş bir değişime sürükleyen olaylar örgüsünün onların “hâlinde” bir değişikliğe yol açtığı yani *temper*’lerini değiştirdiği anlatılmış ve bahsolunan tarihsel sürecin nihayetinde Fransız halkının karakterinde bir “devrimci mizaç” yarattığı, devirme yol açtığı üzerinde durulmuştur. Yazarın kitabın giriş kısmında belirttiği üzere bu ruh ve düşünce hâli için sosyal bilimciler çeşitli ifadeleri kullanmışlardır: mantalite (*mentality*), dünya görüşü (*worldview-Weltanschauung*), düşünce iklimi (*climate of opinion*), zamanın ruhu (*Zeitgeist*) ve Durkheim’in sosyologlar arasında pek sevilen ortak/kolektif bilinç (*collective consciousness*) kavramı. Yazar bu kavramı “revolutionary temper” adı altında yeniden kavramsallaştırdığını belirtmekte ve “*temper* ile deneyimle oluşmuş ve tıpkı çeliğin ısıtılıp soğutulularak ‘tavlanmasına’ benzer bir biçimde şekillenen bir zihniyet” yapısını ifade ettiğini yazmaktadır. Devrimi yapanların, yani toplumun duygu değişimini yansıtmaya çalışan yazar akıllıca bir benzetmeyle bunu demirin devrimci değişimiyle İngilizcede anlatılabile de bu Türkçede mümkün gözükmektedir. Nitekim *temper* Türkçede yalnızca metalürjik manayı barındırmaktadır.

Temper çevirisi için tercih edilen mizaç kelimesi yerine geçecek başka bir kelime İbn Haldun tarafından da pek kayırılan “asabiyet” kavramı olabilirdi. Asabiyet bir yandan kolektif bilinç ve ortak hareket etme duygusunu ifade ederken diğer yandan *temper* kelimesinde olduğu gibi esasen nötrden olumsuzlaşmış bir manayı barındırmaktadır. “Asab” esasen *temper* gibi nötr bir yapıdadır ve tıpkı “*to lose temper-asabı bozulmak*” ifadelerinde olduğu gibi öfkelenmeyi ifade eder. Fakat “bağlamak, kuşatmak, örmek, sarmaş dolaş etmek” manalarını kökünde barındıran asabiyet bir topluluk içindeki sıkı bağları ve dayanışmayı ifade etmek bakımından kolektifliği taşımaktadır ve doğrudan mizacı veya onunla aynı daireyi paylaşan kelimeler kümesine girmemektedir. “Devrimci asab” bu manada tercih edilebilir ve doğru olabilirdi zira asabiyet mizacı karşılamazken asab *temper* gibi duygu durumunun o stabil hâlini ifade etmektedir; yalnız genelde Şemseddin Sami’nin tanımladığı şekliyle “asabiyyül-mizac” olarak anlaşılmakta yani asabiligi, mizacın bir hâlini tanımlamaktadır. Kavramın giderek azalan kullanımı ve okunabilirlik açısından bir kitap başlığı olarak tercih edilmesini zorlaştırmaktadır. Oysaki bizim muhtaç olduğumuz mana Fransız halkının zaman içinde mizacında peyda olan devrimci unsuru ifade edecek bir kelimedir. Asabiyet kelimesi, mizaç veya benzerlerinin sahip olduğu stabil, dengeli duygu ve ruh hâlini ve bunlardaki değişimi ifade edememektedir.

Metalürjide kullanılan Türkçe “tavlamak” ise mizaç manasına sahip değilken *temper*’in menfi manasını kasteden öfke burada ihtiyaç duyduğumuz nötrlüğü yani değişime müsait olma hâlini taşımaktadır. Zira Parislileri devrime iten yalnız bir öfke hâli değildi; onların umumi “hâllerinde” yani mizaçlarında olan bir değişimdi ya da muasır tercümesi ile “ihtilal” yani mizaçlarına gelen bir “halel”

Paris 18. yüzyıl boyunca nüfusu, coğrafyası ve fiziki görünümü açısından birçok değişim geçirdi. Yeni kuşak sosyal ve ekonomik tarihçilerin araştırmaları sayesinde artık Parislilerin gündelik ortamlarında –hatta beslenmelerinde, giyimlerinde, mobilyalarında, alışverişlerinde, eğlencelerinde ve okuma alışkanlıklarında– yaşanan değişimleri takip edebiliyoruz. Yaşam koşulları onların genel olarak hayata bakışını etkilemiş olsa da kamu işlerinin gidişatıyla ilgili algıları doğrudan çevrelerinden ya da okudukları kitaplardan kaynaklanmıyordu. Bu algı, aldıkları haberlere verdikleri tepkiler doğrultusunda şekilleniyordu. Edebiyat ve sosyoekonomik koşullar anlatının seyrini etkileyebilecek unsurlar olsa da ben sokak düzeyinde haberin yayılışına yani dönemin medyası tarafından iletilen şekliyle olayların ve bu olaylara verilen tepkilerin kayıtlarına odaklanacağım.

Devrim'den önceki kırk yıl içinde o kadar çok şey yaşandı ki, okuyucuyu ayrıntılar arasında boğmamak adına seçici davranmak zorundayım. Kesintisiz bir olay dizisi anlatmak yerine, özellikle yoğun dört dönemi (1748–1754, 1762–1764, 1770–1775, 1781–1786) ele almayı tercih ettim ve ardından 1787'den Bastille'in basılmasına kadar olan olaylara odaklandım. Bu anlatı biçiminin, Parislileri 1789'da bir devrime sürükleyen olaylar dizisini onların nasıl algıladığını ortaya koyması beklenmektedir.

Her ne kadar anlatılanların büyük bir kısmı Fransa'nın geri kalanı için de geçerli olsa da hikâyeyi yalnızca Paris'le sınırladım.³ Diğer vilayetler arasında gezinmek, ayrıntıların fazlalığı nedeniyle anlatının bütünlüğünün zedelenmesine yol açabilir. Paris'in kendisi zaten başlı başına karmaşık bir dünyaydı; her biri kendine özgü kimliğe sahip birçok mahalleden oluşuyor ve sürekli büyüyen nüfusu, servet ve statü bakımından sayısız katmana ayrılıyordu. Yüzyılın ikinci yarısında, ikinci el lüks giyimin yaygınlaşmasıyla birlikte giyim kuşamdan “kalite”yi anlamak zorlaşmış, *pleb* tiyatrolarda ve halka açık bahçelerde *patrici* ile omuz omuza dolaşmaya başlamıştı. Fakat Parisliler toplumsal tabakadaki keskin ayrımın farkındaydılar; alt tabakadaki küçük insanlar (*le menu peuple*, *les petites gens*) ile tepedeki büyükleri (*les grands*) ayıran çizgi onlar için fazlasıyla belirgindi. *Les grands* Versailles'a erişimi olanlardı; bu ayrıcalık, yalnızca seçkinlere özgü olan saray ile başkent arasındaki ilişkiyi tanımlayan *la cour et la ville*⁴ ifadesinin doğmasına yol açtı. Parislilerin çoğu özellikle “küçük insanlar” için Versailles yabancı bir dünyaydı ve kralın işi olan siyaset onun adına *les grands*'ın üyeleri olan

---

idi. Bu bakımdan metalin (ya da camın) *temper*'lenmesi için “tavlama” kullanılmışken diğer manası için mizaç seçilmiş ve kelime oyunu mana için feda edilmiştir. –ç. n.

3. Paris üzerine birçok monografi arasında Daniel Roche'un çalışmalarından, özellikle *Le Peuple de Paris: essai sur la culture populaire au XVIIIe siècle* (Paris, 1981) ve *Histoire des choses banales: naissance de la consommation dans les sociétés traditionnelles (XVIIe–XIXe siècle)* (Paris, 1997); David Garrioch, *The Making of Revolutionary Paris* (Berkeley, 2002); ve Arlette Farge'in birkaç kitabından, özellikle *Dire et mal dire: l'opinion publique au XVIIIe siècle* (Paris, 1992) eserlerinden yararlandım.

4. Saray ve şehir.

güç simsarları, saraylılar ve vekiller tarafından yürütülürdü. Yine de Versailles'da dönen iktidar entrikalarına dair haberler dışarı sızmış ve Paris'in bilgi dolaşım sistemindeki her türlü haber ile karışmıştır. Sıradan Parisliler arasındaki bilgi akışını takip edebilmek için, onların görüş alanı dışında kalan hükümet entrikalarını anlatmaktan kaçınacağım –ancak bu tür gelişmeler, söylentiye dönüşerek salonlarda, kafelerde, meyhanelerde, sokak köşelerinde ve pazar yerlerinde yenden şekillenmişse onlara yer vereceğim.

Çalışmamda bilhassa günlük, mektup, gazete ve *nouvelles à la main*⁵ olarak bilinen haber kâğıtlarına dayandım. Bunların her biri kendi sınırları olan ve hiçbiri geçmişini tüm açıklığıyla yansıtmayan kaynaklardır. Olayları aktarırken bu kaynaklar çoğu zaman Parislilerin genel olarak tepkilerini betimler, ancak “genel bir Parisli” diye bir şey yoktur. *Tout Paris* yani “tüm Paris”in ne konuştuğu hakkındaki bahisler genellikle haber ağı güçlü olan seçkin bir tabaka ile sınırlıydı. Genel görüşü tanımlamanın yaygın bir yolu olan Fransızcadaki “*on dit*” (derler ki/deriz) ifadesine yapılan atıflardaki “*on*” (biz veya onlar) çoğunlukla zanaatkâr ve esnaftan oluşan alt tabakalara kadar uzanmaz; dahası, halktan açıkça söz edildiğinde dahi, anlatılanlar çoğu zaman gözlemciler hakkında, gözlemlenenlerden daha fazla bilgi verir. Kolektif bilince dair doğrudan ve aracısız bir bakış yoktur; bu yeterli bir zaman dilimine yayılmış, mevcut tüm kanıtlarla desteklenebilen ve birtakım çıkarımlar ve yorumlarla anlaşılması gereken bir husustur.

Bu tarih yaklaşımının zorluklarını kabul etmekle birlikte, onun güçlü yönlerini vurgulamak isterim. 18. yüzyıl Paris'inde bilgi akışıyla ilgili kaynaklar olağanüstü derecede zengindir. Kafelerdeki sohbetleri yeniden kurgulayabilir, yeraltı gazetelerinden haberleri yakalayabilir, sokak şarkılarının yorumlarını dinleyebilir ve iktidarın geçit törenleri ile şenliklerde nasıl sergilendiğini gözümüzde canlandırabiliriz. Günümüzde sıkça “bilgi çağında yaşıyoruz” deriz, sanki bu olguya ilk kez tanık oluyormuşuz gibi. Oysa her tarihî dönem, kendi koşulları içinde birer bilgi çağıdır. 18. yüzyılda Paris, dönemine ve bağlamına özgü çoklu bir iletişim sistemi aracılığıyla bilgiyle doymuş bir şehir hâline gelmişti.⁶

Paris'in merkezindeki *Palais-Royal* (Kraliyet Sarayı) bahçesinin kuzey kısmında yer alan büyük bir kestane ağacı olan Krakov Ağacı'nı düşünelim. Her gün *nouvellistes de bouche*⁷ bu ağacın altında toplanır, en güncel haberleri birbirlerine aktarırdı. Rivayete göre, büyükelçiler bilgi toplamak veya yaymak için casuslar gönderirdi; sıradan insanlar ise meraklarını gidermek için uğradı. Argo dilde *craque*,

5. El yazısıyla çoğaltılan ve elden ele dolaşan haber yazısı/bülten.

6. Bu temaların “An Early Information Society: News and the Media in Eighteenth-Century Paris,” *The American Historical Review* 105 (Şubat 2000): 1–35 makalesindeki polis arşivlerinden yararlanarak taslaklarını çıkardım.

7. Sözlü haber tacirleri/taşıyıcıları.